

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Cap. VI. Iustitia principi præcipuè commendata est.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

C A P V T VI.

*Iustitia principi præcipue commendata
est.*

S. I. VSTITIA Reipublicæ compages, illi principis & labor, & prudentia seruiat necesse est. Hæc enim est, cuius causa principes constituti, & cum eam euerterunt, ceciderunt. Lucifero illam pulchriorem aiunt, Græci. Duplex vero est iustitia, communis, quæque perfecta nuncupatur, de qua dictum vetus est:

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶς ἀρεταῖς.

In iustitia compendio omnis virtus est. Hæc in principi-
 & in gemma totius provincie elucere debet,
 & in senatu vt in Zona, quæ orbis imperium te-
 net, temporeque & operas flata vicissitudine me-
 titur. Biantis enim verbum testimonio suo totus
 mundus probat: Magistratus virum offendit. Non
 est illa pars virtutis, sed tota virtus, & iniustitia non
 pars vitiositatis, sed tota vitiositas, hæc iniustitia
 est ἀνομία, seu iniquitas. Alia est iustitia quam par-
 ticularem vocant, quæ proprie est *ἰσότης* seu æqua-
 litas. Definitur esse *quæ suum cuique ius reddit*: Meo
 instituto accommodatus iurisperiti, *iustitia est con-
 stans, & perpetua voluntas, ius suum cuique tribuendi*. Ha-
 bitum enim animi, inclinationemque significat.

Iustitia illius duplex est genus, vel enim in commodis publicis, oneribusque distribuendis versatur, vel in contractibus, vt emptionibus, venditionibus, commutationibus, pactis. Priore in genere non tener eam, quæ in altero est, æqualitatem: sed analogia seu proportionem vititur, quam vocant Geometricam, quæ aequalibus æqualia, inæqualibus inæqualia de bonis, oneribusque Reipublicæ diuiduntur. Tribuno maius stipendium, quam centurioni, & huic quam decadarcho, aut militi diuiditur: quæ enim est dignitatis ad dignitatem, ea est stipendii ad stipendium collatio; Similis etiam in ciuilibus est distributio; nam diuiti & nobili maior est vel tributi modus, vel militiae necessitas, sed illa honoris, commodorumque prærogatiuis pensanda est. Quia vero in his omnibus æqualitatem cupiditas violat, legibus, & iudiciis, cumque eorum vis infringitur gladio, suppliciiis, bellis ea reducenda est.

§. 2. Huius tanti boni arbitrer sedet princeps, *Iustitia*
nutu suo omnia iniqua in planum deducens, & omnia *principem*
suis proportionibus aequans. Nec alia est *fecit, ut pu-*
principatus origo; cum enim opprimi se infirmio- *blico bono*
res cernerent, omne vis vireque suas in vnum po- *iustus esset.*
tentiorem contulerunt, à quo defenderentur.

Principes igitur, optimatesque, & quoscunque, à quacunque fortuna in altum extulit quæcunque manus, ille *sum vinctique tribuat, alienum ne vendiderit, vilitatem propriam negligat, communem equitatem custodiat.* Ita enim doctor Mediolanensis monet, qui non vt iudex, sed vt Episcopus præfuit.

Turis antisteses, quisquis, quacunq; parte Rem- Potestas in-
publicam moderaris : Quod in Theodosio Panc- stitia legi-
gricus laudat, id in te exhibeas adhortor. Idem bus admi-
es, qui fuisti. & tantum tibi per te licet, quantum ante nistrata so-
per leges licebat. Ius summum facultate & copia com- la durat.
dantes, non securitate peccandi experiris.

§. 3. Iustitia tam salutaris, tam necessaria in-
itium est Deus. Eius pulchritudo est infinita; quia
totum Republicae ordinem continet, cum virtus
sit, (vt ait Aristoteles) ad alterum. Ad iustitiam
enim principis, tanquam ad sacratissimam aram,
vt Architas dicebat, oppressi refugunt, vt quos ab
iniuria, nec communis natura, nec vis, nec preces

K 3

deſen-

Θυμὸς δὲ
καὶ κτή-
μα πριώ-
τατον. A-
nimus iu-
stus possessio
preciosissi-
ma.

Potestas vi-
tia celare
non potest.

Iustitia di-
stributiva
& commu-
tativa.

Potestas iu-
stitiæ legi-
bus admi-
nistrata so-
la durat.

*Ad laborem
opus est in-
citare.*

Nullus e-
quus tam
generosus
est, cui non
aliquando
mimentur
calcaria.

*Dura sors
principum,
quos uisi
summa sol-
licitudo
premit, ma-
li sunt.*

Nulla regni
maiestas re-
gendi mole-
stiam pen-
sat.

Ocium pri-
natim Au-
gustus expe-
tijt, aut si-
mulauit.

Habeat principes, quorum libertate moneatur, atque ad labores inciturus. Perfarum regibus sub crepusculum matutinum insonabat ex honoratorum cœtu aliquis. *Surge rex, Respublicam cura, vt Plutarch. lib. de institut. principis, Et: Ea cures, Rex, quorum te Oromasdes satagere voluit. Momenti vnus negligentiam interdum vix annus instaurat, aliquando & successores deplorare coguntur. Verus itaque & patriæ amator princeps, etiam ceteris in ludicra solutis, regiam curam sub pectore fovebit: Magnus dux Epaminondas, cuius festa agentibus, solus mœnia obibat; quærentibus de importuna sollicitudine familiaribus; se sollicitum esse, vt cinum læritia posset esse securus. Et sane eius morte Thebana dignitas, & libertas intercidit. Quia principum labor, & cura in delicias versa fuit.*

§. 9. Omnia igitur dura principi proponis? Omnia dura, anxia, sollicita; non enim assentator esse debeo, sed monitor. Ille mihi vere princeps est, quem cura & vique tenent, vt otium priuatum malit, si è republica futurum sit. Huius sollicitudinis sensum quibus splendor maiestatis, stulta adulario, inepta lætitia, blanda obsequia abstulerunt, officio suo minime funguntur, sed tristitia quæ ferre præcipue oportuit, flagitiose nesciunt. Exerere se curis optauerunt publicis, qui nulli rationem reddituros se arbitrabantur, quid faciet princeps cuius studium, vigilantia, diligentia, sollicitudo, verbum otiosum, non otium modo & desidia po-

pulis exaltatis iudicabitur? Potentissimis, & in altum
sublati hominibus, excidere voces videbis, quibus orum
optent, laudent, omnibus bonis sibi preferant. Cupiunt
interim ex illo fastigio suo, si tuto liceat, defendere, nam
ut nihil extra laceſſat, aut quatiat; in se ipsa fortunarunt.
Diuus Augustus, cui dixi plura quam vlli praeferunt, non
desit quorem sibi precari, vacationem a Rep. petere. Omnis
ense sermo ad hoc semper reuoluitur est, ut sibi speraret o-
rium. Hoc labores suos, etiamſi falso, dulci tamen oblecta-
bat solatio, aliquando se victurum sibi. In quadam ad Se-
natum missa epistola, cum requiem suam non vacam fore
dignitatis, nec a priore gloria discrepantem, pollicitus esset
haec verba inueni: Sed ista fieri precipios, quam promitti pos-
set; me tamen cupido temporis optatissimè mihi, prouexit,
ut quoniam rerum laetitia moratur adhuc, precipitem ali-
quid voluptatis ex verborum dulcedine. Tanta visa est res
orium, ut illam, quia vsu non poterat, cogitatione presu-
meret. Ut omnia videbat ex se vno pendente, qui homi-

nibus genibusque fortunam dabat, illum diem latissimis cogitabat, quo magnitudinem suam exueret. Expertus erat, quantum illa bona, per omnes terras fulgentia, sudoris expirarent, quantum occultarum sollicitudinum regerent: cum ciuibus primum, deinde cum collegis, nonisime cum affinis, coactus armis decernere, mari terraque sanguinem fudit: per Macedoniam, Siciliam, Aegyptum, Syriam, Asiamque, & omnes prope ora bello circumactus, Romanae caesos exercitus ad externa bella conuertit. Dum Alpes pacat, immixtoque media paci & imperio hostes perdomat, dum vltra Rhenum, Euphratem & Danubium terminos mouet, in ipsa vrbe, Murena, Caponius, Lepidi, Egnatorum in eum mucrones acuebantur. Nondam horum effugerat infidias: filia, & tot nobiles iuuenes adulterio velut sacramento adacti, iam inflammat aetatem terrabant: postquam & iterum rimenda cum Antonio mulier.

Inter tot mala, curasque non potest princeps fa-
tigium suum, quietis locum interpretari. Labor &
magnus labor in eo habitat, quem si fugit,
simul & Rempublicam, & salutem
suam prodit.

()

Princeps
iustus As-
sum est in-
nocentum.

defendunt, iustitiæ sanctitas tueatur. Olim hono-
rata; domina enim est, reginaque virtutum, etiã
regum imperatrix: morem namque Ægyptiis fuisse
aiunt, vt datis per regna diplomatis, vrbium præ-
sidibus imperarent, vt si iniustum aliquid manda-
rent, sine cunctatione resisterent. Nullum enim
ladi obseruata iustitia existimarent. Sapienter in-
signis iustitiæ, tam in tribunali, quam altari sacer-
dos, Ambrosius lib. 1. officior. Magnus iustitiæ splen-
dor, quæ aliis potius nata, quam sibi, communitatem, &
societatem nostram adiuvat, excelsitatem tenet, vt suo iu-
dicio omnia subiecta habeat. Et Ambrosii discipulus
maior magistro in Psalm. 64. Sanctum est templum
tuum mirabile in iustitia. Ista sunt bona domus illius. Non
dixit, templum sanctum tuum mirabile in columnis, mi-
rabile in marmoribus, mirabile in tectis auratis: sed mira-
bile in iustitia. Habes fors oculos vnde videas marmora &
aurum: intus est oculus vnde videatur pulchritudo iustitiæ:
Intus, inquam, erit oculus vnde videatur pulchritudo iusti-
tiæ. Si nulla est pulchritudo iustitiæ, vnde armatur iustus
senex? Quid affert in corpore quod oculis delectet? Curua
membra, frontem rugatam, caput canis albatum, imbe-
cillitatem vndique querelis plenam. Sed forte quia tuos o-
culos non delectat senex iste decrepitu, aures tuas delectat.
Quibus vocibus? Quo cantu? Etsi forte adolescens bene can-
tauit, omnia cum atate defecerunt. An forte sonus verborum
eius delectat aures tuas, qui verba vix plene enunciat
lapis dentibus? Tamen si iustus est, si alienum non concu-
piscit, si de suo quod habet erogat indigentibus, si bene mo-
net, & rectum sapit, si integre credit, si paratus est pro fide
veritatis etiam ipsa confracta membra impendere, multi
enim martyres etiam senes: vnde illum amamus? quid in
eo bonum videmus oculis carnis? Nihil. Quadam ergo est
pulchritudo iustitiæ, quam videmus oculis cordis, & ama-
mus, & exardescimus: quam multam dilexerunt homines
in ipsis martyribus, cum eorum membra bestia laniarent.
Nonne cum sanguis fedaret omnia, cum moribus beluinis
viscera funderentur, non habebant oculi, nisi quod horre-
rent? Quid ibi erat quod amaretur: nisi quia erat in illa
feditate dilaniatorum membrorum, integra pulchritudo
iustitiæ?

Eodem sensu Plato, imo ex sensu Platonis fan-
cti illi patres. Nihil ait ille, melius esse iustitia, quæ
principatum inter virtutes tenet, & est primum earum or-
namentum: O sancta laudabilisque iustitia, sub te,
& per te, pudicitia regnat, pax triumphat, securi-
tas, dignitas floret, & fructum adfert in patientia.
Reges illa regno maiores, imo filios Dei facit. Tra-
hit in amorem sui etiam alienos, etiam posteros.
Fredericus Romani imperii moderator, Ladislaum
puerum Hungariæ & Bohemiæ regem educabat,
suadebant quibus vile honesto potentius erat, vt
vnius corpusculi casu sine inuidia, & infamia duo
florentissima regna sibi adiungeret. At Frederico
vere magno, pluris erat iustitia, quam regnorum
congeries, quin & salutari monitione scelerata con-
silia repressit. Quid ergo, inquit, Diuitem potius, quam
iustum regem vultis? Quo eos responso percudit: cum
viderent eodem eum in ipsos iure viurum, quod ei
in alium dictasset. Hoc imitare princeps, maius
donum à Deo non habes.

§. 4. Quantus ab eo diuersus Tyrannus Italiae
Valentinus? qui quæ per vim rapuit, cædibus de-
tinuit, tandem morte reddere coactus est? Et ta-
men laudatorem inuenit; nam Machiauellus in suo
principe cap. 7. postquam scelera illius enarrasset:
Omnibus, inquit, itaque principis Valentini harum rerum
gestarum rationibus in summam adductis non video, quæ
in reum reprehendam: imo omnibus potius imitandum pro-
poni illis existimo (vt ego feci) qui ad imperia, fortuna
duce, & alienis armis sunt prouecti. Aliter enim cum
magnos & elatos animos gereret illum animi propositum

ad altiora impellentibus, rem suam administrare non pote-
rat.

Verum & cito ille interiit, & certum est non
nisi iustitia regna seruari: Si id quod validius est,
censetur æquius: primo infirma, deinde fortia à
fortioribus pressa pereunt. Ius enim & æquitas
vincula sunt ciuitatum, sine hac quid sunt regna
nisi magna latrocinia. Ideo reges *δυστοκοί*, non
enim est Respublica vbi non est iustitia. Itaque
præclare apud Ciceronem disputat Scipio, vt re-
fert sanctus Augustinus: Quocirca inquit vbi non
est vera iustitia, iuris consensu sociatus hominum cœtus
esse non potest, & ideo nec populus. Et si non populus, nec
res populi, sed qualiscunque multitudinis, quæ populi no-
mine digna non est. Non alia causa semper fuit cur
populi, prouinciæque labore, & sanguine partæ
deficerent, quam iniustitia; ideo enim imperia de
gente in gentem transferuntur. Hæc res Liguria,
Longobardiæque ciuitates à Germano imperio di-
straxit, & in varia dominia sparsit, cum enim a-
pud imperatorem quæstæ, ostenderent biennio so-
lo plus damni à præfectis Germanorum, quam re-
liquo toto tempore à tyrannis perpessas, & tamen
contemptui essent, defecerunt; facta conspiratio-
ne; & securitatem consecutæ in se mutuo iniurias
verterunt. Primum enim hoc agere solent homi-
nes ne opprimi possint, hoc vbi se consecutos ar-
bitrantur, etiam eam potentiam ambiunt, quæ a-
lios possint opprimere. Atque ita efficiunt, vt ve-
rum sit quod Augustinus libr. 2. de ciuitate Dei,
cap. 4. nobis inculcat: Remota iustitia, quid sunt re-
gna, nisi magna latrocinia? quia & ipsa latrocinia quid
sunt nisi parua regna? Manus etenim ipsa hominum cum
imperio principis regitur, pacto societatis astringitur, pla-
citi lege prada diuiditur. Hoc malum, si in tantum per-
ditorum hominum accessibus crescit, vt & loca teneat, se-
des constituat, ciuitates occupet, populos subiugiet, eiden-
tius regni nomen assumit, quod etiam in manifesto confert
non adempta cupiditas, sed addita impunitas. Eleganter
enim & veraciter Alexandro illi Magno quidam compre-
hensus pirata respondit. Nam cum idem rex hominem in-
terrogasset, quid ei videretur, vt mare haberet infestum?
ille libera contumacia, quid tibi, inquit, vt orbem terra-
rum? sed quia id ego exiguo nauigio facio, latro vocor; quia
tu magna classe, Imperator.

§. 5. Huiuscemodi regna video pleraque olim
fuisse: Nabuchodonosor quid aliud nisi magnus
latro? quos volebat occidebat, & quos volebat, viuifica-
bat; & Medorum regna qualia latrocinia, qui au-
rum & argentum non quærebant, sed sagittis paruulos in-
terficebant? nec melior Persarum administratio, quo-
rum in exteris, & domesticis par erat iniustitia,
vnus ob noxam tota propinquitas, quanquam in-
nocens plestebatur. Græcorum & Romanorum
imperia, quia plures scriptores habent, plura etiam
iniustitiæ puniæ exempla dederunt. Nulla igitur
opes, nulla potentia firmior est, quam iustitia, nul-
la vero tanta regni est firmitas, quam non dissol-
uat, & frangat iniustitia. Cuius ratio est, quod
iustitiæ initium à natura profectum est, deinde quæ-
dam in consuetudinem ex vtilitatis ratione vene-
runt, postea res, & à natura profectas, & consue-
tutine probatas, legum metus, & religio sanxe-
runt. Iniustitia dum illa tollit, naturam euer-
tit, societatemque hominum, quæ ad iniuria-
rum depulsionem in cœtum conuenit, iterum dis-
sipat.

§. 6. Iustitiam igitur cole princeps, inq; ea colenda
diligens sis, & contra aulicorum turbam negociosus, vt res ma-
ciosus, paucis fideis, minima scrutare; inuenies grã est.
minimorum ministeriorum non minimos dolos.
Nihil

Iniustitia
ad alta de-
inde ad rui-
nam impel-
lit.

Rebellioni
res populi,
sed qualiscunque
multitudinis,
quæ populi no-
mine digna non
est. Non alia causa
semper fuit cur
populi, prouinciæque
labore, & sanguine
partæ deficerent,
quam iniustitia; ideo
enim imperia de
gente in gentem
transferuntur.

Cum iniu-
ria sine se
vindictæ
inferuntur.

Iniusta ri-
guia, magna
latrocinia.

Olim regna
pleraque
fuerunt latro-
cinia.

Natura per
iniustitiam
dissoluitur.

Iustitia in-
gentibus re-
gnis hone-
stum præ-
ponit.

Adulatores
docent re-
ges scelera,
quæ deinde
ipsi patiun-
tur.

Nihil parui aestimes, ubi enim etiam abiectionum hominum res agitur; ubi magistratum tuorum sub te, & tuo periculo iudicantium interitus aeternus timendus est, omnia magna dicimus. *U*sq; adeo, ut nec de ipsis pecuniariis rebus vel acquirendis, vel amittendis parua videri debeant, quae Doctor Ecclesiasticus dicit, siue sit illa magna, siue parua pecunia. Neque enim parua est iustitia, quam profecto & in parua pecunia custodire debemus, dicente Domino.

In parua re fidelitas, res magna est, in magna maxima.

Qui in minimo fidelis est, & in magno fidelis est. Quod ergo minimum est, minimum est, sed in minimo fidelem esse magnum est. Nam sicut ratio rotunditatis est, ut a puncto medio omnes lineae pares in extrema ducantur, eadem est & in magno dispo, quae in nummulo exigua: ita ubi parua iuste geruntur, non minuitur iustitia magnitudo. De iudiciis denique secularibus, quibus utiq; nisi pecuniarius: cum loqueretur Apostolus. Audeat quisquam vestrum, inquit, adversus alterum habens negotium, iudicari ab iniquis, & non apud sanctos? Quid est, quod sic indignatur Apostolus, sic corripit: sic exprobrat, sic increpat, sic minatur? Quid est, quod suam animi affectum tam crebra, & tam aspera vocis mutatione testatur? Quid est postremo, quod de rebus minimis tam granditer dicat? Tantumne de illo negotia secularia meruerunt. Absit: sed hoc facit propter iustitiam, charitatem, pietatem, quae nulla sobria mente dubitante, etiam in rebus quamlibet parvulis magna sunt. Aug. de doct. Chrit. lib. 4. c. 18.

Iustitia sine gladio tuta non est.

Princeps iustitia dissimulatur, reus est violata.

§. 7. Nec illa verbis, nec benignitate defendi sola potest, gladio opus est, & tormētis; alioqui in suo sacro, in suo tribunali iustitia opprimetur; omnium legum sanctitas, omnium iudicum integritas vigilante, secura, constante, inexorabili principis iustitia nititur. Cuius est primaria functio iudices idoneos constituere, praevocatores sine spe veniae punire. Clementiam principum laudo, verum in praedictis, iudicibus; qui munera capiunt, qui iniqua sententiam tulerunt, qui miserorum iniurias dissimularunt, sola severitas locum tenet. Ludovicus 12. Galliae rex, Principem qui non punit crimen cum potest, non minus reum esse, quam eum qui perpetrasset, existimabat. Id ego in hac gravissima, difficilimaq; inferiorum magistratum censura verissimum iudico; dissimulando enim non modo iniquorum, rapaciumque audacia crescit, & innocentium imbecillitas praedae est; sed principis etiam tanquam honoratorum, purpuratorumque furum socius sit, fides accusatur; nam si princeps ignorare dicatur, contumeliosa censetur excusatio, si alienarum calamitatum ne cognitionem quidem habere, curae illi sit, cuius est remedium adferre. Caeteris in rebus locum habet excusatio; si in bello titubatum sit, si parum fortiter, parum prudenter praedium inritum, si metu deditum praedium, si in legatione erratum est, si annonae principis negligentia asseruata. Iustitia a suo iudice violatae poenas severe constanterque reponit; non est illa crudelitas, sed inter iustitiae partes virtus pulcherrima. Qui in lupos effacer, in oves clemens est. Securitas iniutorum, clades est optimorum. Nulla ciuitas, nulla domus, nullus ne vnus quidem homo, sine iustitia regi potest, & tamen ubique contra iustitiam insurgitur, o miserum humanum genus? o dira spectacula, sed tamen quotidiana? Sonant flagella, squalent pleni carceres, lacerant fideiulae, strident vngulae, absorbent flumina, onerantur rotae, vorant flammæ, rapiunt in diversa quadrupes, & tot supplicii non satis iustitia sancitur: quae vindicantur, nouis semper auctoribus perpetrantur. Inter tot miserorum mortes, iudicum, praedium, & purpuratorum furta, & rapinae inultae esse non debent. Quomodo enim ista vindicabunt, qui maiora peccant? Quis mihi sanctos det reges, suorum tyranniscorum per subditorum fortunas, ludibriaque grassantiu seueros virores, regnorumq; tutores? Habuit olim Germania & Gallia Clodouum, Carolum magnum. Gallia Sigiber-

tum, Ludouicum; Hispania Alphonsum Castum, Ferdinandum tertium. Anglia duos Edualdos, duos Ethelbertos, Guilielmum, Olivaldum, Edmundum; Hungaria Stephanum, & Ladislaum, Polonia Casimirum, & Boleslaum Pudicum; Germania Rudolphum, & Henricum, Dania Canutum; Bohemia duos Wenceslaos, Noruegia Olarum, Suecia Henricum, Austria Leopoldum, Burgundia Sigismundum, habuerunt alia regna reges iustos, sanctos, seueros, laboriosos, qui iudicant, licentiam suis non permittebant, quae nocere, qui sua sanctitate bonos, vitiosis vigente iustitia malos in officio continerunt. Non ignoro a me clementiam expectari, hominum vitam esse sanctam, difficilimum esse magistratum, qui circa vitam noxiorum versatur, verum tot calumnia, oppressioneq; innocentum, tam intolerabilis quorundam magistratum contumelia, capita pauperum cum pulvere terrae conterentium cogit principes esse seueros. Sit blandus animo, sit lenis, sit tardus ad poenam, ad premia velox, iudicis improbum, rapacem, clientem, familiarem, fiducia regiae caritatis ad scelera, inopumque calamitates abusum, etiam lacrymans, Biantis exemplo, damnet, sed damnet tamen sanguinemque nocentem, quamuis amicum, iustitiae, publicaeque quieti, non vitiosis dulcedini impendat. Themistocles ad sepulcrum, quam ad tribunal ire se malle dicebat, insigne est hoc lenitatis exemplum; si hoc dixit, quod narrat de illo Aelianus; aut lenis, quod dixisse narratur. Fortem hic esse, & cautum principem oportet. Fortem, quia potentes in poenam trahendi sunt; vilis sanguinis facilis est damnatio, quia nulla est in executione difficultas. Ab iniuriis debet, ideo faciant leges. Cautum; quia potentium multi sunt patroni, & malam causam multae artes si non tuerent, saltem prorogant, & si omnia desunt, penuria coeunt nocentes.

Exempla fortium regum, & sanctorum.

In ministros iniustos nisi princeps sit seuerus, socius furum est.

Potentes continere ab iniuriis debet, ideo faciant leges.

Regia incede via, qui multitudinem regis, omnes tuos existima, omnes esse filios considera, iunior ille est; cuius causa tuum patrocinium meretur. Haec tua conditio est, ut inter amicos iudicans, alterum sis habiturus inimicum. Ne time, Deus adest iustitiae. Exempla tibi suggerent, etiam non admodum iusti. P. Rutilius amico iniqua postulata negabat: Ille fremens; quid tua mihi, inquit, opus est amicitia, si non impetro, quod rogo? Cui Publius: Imo quid mihi tua, si tua causa aliquid in honeste facturus sum? Pessime amicus Rutilii, qui amicitiam iniustitiae lenam & conciliatricem esse voluit, optime Rutilius, qui amicitia falsa sese abdicauit, ut vera iustitiae patrocinaretur.

Agis etiam parentum suorum cupiditati resistit, & importune instantibus, ne sure causae deesset, patrioque iure adurgentibus, immotus perstitit; patria se iam, & legibus traditum, non posse contra eos venire, quare obedientiam, venerationemque a parentibus didicisset.

Ne mari quidem iniusta concedes.

Idem Antigoni in Marfyam fratrem affectus, & constans etiam in fama iustitiae voluntas: cum enim ille pro fraterna familiaritate peteret, ut domi intra parietes causa sua cognosceretur. Si nihil respondit praeter ius agimus, in foro melius fiet, cunctis audientibus. Haec iudicandi aequalitas omnino regno necessaria est, si enim in quibusdam videant principem cedere affectibus, in vniuersum sublatam clamant iustitiam, cum ex illis qui causa cecidere, pauci se iure victos agnoscant; sed vel iudici, vel aduocatis irascantur; suas etiam iniquissimas lites, non iure, & legibus, sed odio, pecuniaque damnatas afferunt, seque inter eos quos constat iniuste pressos consuetum hominum more referunt, & damno solatium ex maledicentia, & contumeliis in rectores petunt.

Qui licem amittunt, iudicium irascuntur.

§. 8. Quod si exempla recensere lubet eorum, qui iudicum suorum crimina, rapinasque grauius vlti sunt, vereor ne nimis multa occurrant, idque culpa supremi magistratus, qui quasi furentibus gladium, ita prauis peruersisque, & legum violatoribus, iuris, legum, sanctitatis, æquitatisque telam, ac custodiam committunt. Nec culpa tamen illi carent quia suscipere onera, quæ portare non possis, manifesti furoris est. Necesse est enim ut opprimant onera, quæ ferente maiora sunt: Summa igitur sit in constituendis bonis iudicibus sollicitudo; erunt sic pauciores pœnæ eorum, qui officio defuerint; erunt tamen & sic multæ eorum, quos vel peccandi occasio malos fecerit, vel potestatis licentia detexerit. Crude & non per omnia laudanda antiquitatis est; quod Cambyfes rex Persarum fecit, quo tamen vno facto inter infinita scelera præclaro celebratur. Sisamnes precio sententias vendiderat, occiso pellem detrahi, eaque steni tribunal, aut (ut alii) compingi iussit, utque se iniustitiæ, non homini iuratum ostenderet: filium eius eodem in folio ius dicere voluit, monitum ut pœna patris terretur, ex legum præscripto, non munerum amore ius diceret. Asperum hoc posterius, & pro regis ingenio plane barbarum: sed tamen quod principi iustitiæ Zelus inculcet.

Cambyfes
iniquum
iudicem ex-
coriat.

Non iniu-
ste, sed tamē
seuere. Nā
& fures illi
solent per
tormenta
nummos
emungere.

Aurelianus fures prouinciales, repetundarum, ac peculatus reos, ultra modum militarem est persecutus, ut eos ingentibus suppliciis, cruciatibusque puniret. Seuerus vehementer contra iudices imquos commouebatur, oculosque digito exculpandos iudicabat. Andronicus Theodorum virum principem duodecim plagis fustuariis castigauit, quod cum ad agricolas diuertisset, omnino nihil soluisset. Finem facio: plura in monitis doctissimus Iustus Lipsius, alique adferunt.

Hoc moneo si seueri fuerint, multos habituros Vespasianos, qui meliore fama prouinciam præses, quam Imperium factus Augustus administravit. De illo sic Tranquillus: Exim fortius Africam, integerrime nec sine magna dignatione administravit, nisi quod Adri- metri seditione quadam, rapam eum iacta sunt. Rediit certe nihilo opulentior, ut qui prope labefacta iam fide, omnia prædia fratri obligarit, necessarioque ad mangonicos quasus sustinenda dignitatis causa descenderit, propter quod vulgo Mulio vocabatur.

Imperatori
libentes A-
fri paruerunt.

Digna vox
imperatore.

Mulio sane omnibus equitibus, equitumque magistris, si cætera responderent, anteposendus. In regno itaque vestro voces illæ & præcepta audiantur, quæ identidem Commenus præfectis suis inculcabat, Aut iniurias, aut vitam relinquit, nam vos iniuste agere, & viuere, nec Deo gratum, nec mihi ministro eius ferendum est. Vere dixit Agapetus. Διοδωτερός ἐστιν ἢ ὁ Δικαίος ἐν-εσταίς, ἐξ ἀδίκου, ἐκ φανήσαντος τὸν μὴ λίαν ἀποσέχοντος. Difficilis captus est iustitia, facile e manibus eorum, qui diligenter non attendunt, elabitur. Cum iusseris, subscriperis, signaueris, nuncium miseris, erit, qui eludat, qui iussa moretur, qui reum moneat. Mihi placet sane sententia S. Cypriani. Iustitia regis pax est populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, munimentum gentis, cura languorum, gaudium hominum, temperies aeris, serenitas maris, terra secunditas, solatium pauperum, hereditas filiorum, & sibi inuicem spes futura beatitudinis. Hæc nunc generatim dicta sunt, libro de legibus, magistratibus, potentia, seditione plura suis locis dicenda relinquo.

☞ : (80)

☞

CAPVT VII.

Rempublicam debere fidem seruare omni- bus.

§. 1. **P**RUDENTIAM, diligentiamque & iustitiam principi necessariam esse demonstravi. Sapientia enim si destituatur, reliquarum virtutum nulla propositum tenebit. Diligentia vero si in priuata domo, ne tecti vitio tota pereat, necessaria est; quanta demum in vasto illo corpore postulat, in quo semper pars aliqua læditur? Magno enim periculo principis ignauia inuoluitur. Monuit ea de re serio Iustinianum Agapetus Diaconus, ἀσπερ ἐπὶ τοῦ πλοῦ-
όντων, ὅταν μὲν ὁ ναυπὶς σφαλῇ, μικρὸν φέρει τοῖς συμ-
πλέουσιν βλαβὴν, ὅταν δὲ αὐτὸς ὁ κυβερνήτης, πάντες ἐξά-
τε, ὁ πλοῖον ἀπώλειαν, οὕτω καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν, ἂν μὲν
πὶ τοῦ ἀρχομένου ἀμαρτή, ὃ τὸ κοινὸν τοῦτον, ὅσον αὐτὸν
ἀδικεῖ, ἂν δὲ αὐτὸς ὁ ἀρχὸν, πάσης ἐξάττει τοῖς πολι-
τείαις τὴν βλαβὴν, ὥς ἐν μεγάλῳ ὑφέξει ἐνδύναι, εἰ σὶ
παείδοι τοῦ διεσπῶντος, πολλὰς ἀκρίβειας, καὶ λείτω πᾶν-
τα, καὶ ἀπώλειται. Quemadmodum nauigantibus, si quis Principis
nauarum errarit, exiguum damnum adfert, si vero guber- negligentia
nator totius nauis iacturam facit. Ita in Republica si quis totam rep.
subditorum peccet, sibi magis, quam Reipublica nocet. Si prin-
ceps, toti Reipublica detrimentum adfert. Ille igitur magnas gi-
rationes redditurus, si quid neglexerit, eorum quæ fieri oportet,
magna accusatione omnia, & dicat, & faciat. Hæc ex pru-
denti diligentia sequitur iustitia, de qua modo dixi.
& indiuisa comes iustitiæ fides, seu in dictis, factisque
constantia.

Statuendum itaque est Reipublicæ debere fidem
sartam tectam seruare. Principem ornat fides, infat-
mat perfidia; populi leuitatem fallacia magis infe-
stat. Senatus integer, constantissime colere fidem
asoleat. Fides autem seruanda est populo, & vicissim
populus principi obligatus est. Deinde seruanda pri-
uatis, tertio vicinis Rebus publicis, denique hostibus,
nec in secundis modo, sed in omni fortuna, manere
debet cunctis in dictis, factisque constantia. Hæ-
reat animo ac cum eo consenscat dictum Romani
sapientis Epist. 88. Fides sanctissimum humani pectoris
bonum est, nulla necessitate ad fallendum cogitur, nullo cor-
rumpitur premio. Vre, inquit, cade, occide, non pro-
dam: sed quo magis secreta quæret dolor, hoc illa altius con-
dam.

Veritas igitur in factis, dictis, totaque vita fer-
uetur; Socrates veritatem, & virtutem idem dice-
bat. Plato veritatem non quidem πλεον ἀγαθὸν
summū perfectumque; bonum esse iudicabat, sed ἀγα-
θοειδὲς, herere enim summo bono semper, accom-
mitari vti lux solem. ἔδην, inquit, οἰκιστὶ πλεον τῇ σοφίᾳ
τῆς ἀληθείας. Nihil iunctius, & familiarius sapien-
tiæ, quam veritas. Malorum illa turba submouet,
ἡνυμένους τῆς ἀληθείας, καὶ ἂν ποτὲ χρεὼν αὐτῇ κακῶν ἀκο-
λοῦσθαι. Non insequitur vitiorum chorus, præeunte
veritate.

§. 2. Ac primo quidem, quam subditis fidem
dedit princeps, omnino integram, atque illasam
conseruet, oportet. Quæcunque igitur initio ac-
cepti imperii statibus de libertate, priuilegiis, im-
munitatibus, donatiuis promiserunt, præstanda
sunt, modo iusta sint, & honesta, quæ enim iniqua
sunt, aut flagitiosa, sine scelere nunquam promit-
tuntur, & maiore scelere præstantur, quam pro-
missa fuerunt. Imperator multis modis Ecclesiæ,
principibus, subditisque sese obligat, neque in Eu-
ropa vllum arbitror populum, qui non iuratum prin-
cipem ac rempublicam admittat.

Sapientia
omnium
virtutum
est Cynosu-
ra.

Principis
nauarum
errarit,
exiguum
damnum
adfert, si
vero guber-
nator totius
nauis iactu-
ram facit.

Fides qua
aduersus
cessit ana-
ritia fuerat

Fides obli-
tetur dolo-
re.

Veritas vi-
tiorum ex-
pulsiua est.

Qua.